

Riitta Burrell

**STM:n translainsäädännön uudistamista valmisteleva
työryhmä**

AI FI 49/2019
30.10.2019

**AMNESTY
INTERNATIONAL**

AMNESTY INTERNATIONAL Suomen osasto

Hietaniemenkatu 7 A

00100 Helsinki

P: 09 5860 440

E: amnesty@amnesty.fi

F: 09 5860 4460

W: www.amnesty.fi

Amnestyn Suomen osaston lausunto transihmisiä ja muita sukupuolivähemmistöön kuuluvia ihmisiä koskevan lainsäädännön kehittämiseksi (kuulemistilaisuus 26.9.2019)

Amnesty International on maailman suurin ihmisoikeusjärjestö. Toimintamme perustuu yksittäisten ihmisten tuelle, ja meillä on tällä hetkellä yli 7 miljoonaa tukijaa eri puolilla maailmaa. Työskentelemme niin täällä Suomessa kuin kansainvälisesti muun muassa sateenkaari-ihmisten oikeuksien toteutumisen puolesta.

Amnesty on toiminut Suomessa jo vuosia epäoikeudenmukaisen ja ihmisoikeuksia loukkaavan translain muuttamiseksi yhdessä trans- ja sateenkaarijärjestöjen kanssa. Esimerkiksi kuluvan vuoden Pride-tapahtumissa Amnestyn aktivistit ovat keränneet kansalaisilta viestejä päättäjille translain 18 vuoden ikärajan poistamiseksi osana translain kokonaisuudistusta.

Amnesty International Suomen osasto kiittää mahdollisuudesta tulla translainsäädännön uudistamista valmistelevan työryhmän kuultavaksi. Transihmisiä ja muita sukupuolivähemmistöön kuuluvia ihmisiä koskevan lainsäädännön uudistamisessa toivomme teidän huomioivan seuraavaa:

1. Translain kokonaisuudistuksen on tapahduttava viipymättä

Ensimmäiseksi pyydämme työryhmää huomioimaan, että itsemääräämisoikeuteen perustuvan translain kokonaisuudistuksen on tapahduttava viipymättä. Suomen nykyiseen translakiin kirjatut ennakkoehdot sukupuolen juridiseksi vahvistamiseksi loukkaavat räikeästi transihmisten oikeuksia. Arjessa väärä sukupuolimerkintä voi altistaa syrjinnälle esimerkiksi postipakettia haettaessa tai matkakorttia tarkistettaessa, jos virkailija kyseenalaistaa henkilöllisyydestä todistuksen pätevyyttä.

Tällä hetkellä Suomi on ainoa Pohjoismaa, jossa sukupuolimerkintää korjaavilta henkilöiltä edellytetään todistusta lisääntymiskyvystä. Vaatimus loukkaa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 8 artiklaa yksityiselämän suojasta, Euroopan sosiaalisen peruskirjan 11 artiklaa oikeudesta terveyden suojeluun sekä Suomen perustuslain suojaamaa yksityiselämää ja henkilökohtaista koskemattomuutta.¹ Lisääntymiskyvyttömyysvaatimuksen poistoa ovat vaatineet

---

¹ Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen tapaukset A.P., Garçon ja Nicot vs. Ranska (2017) sekä S.V. vs. Italia (2018); Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitean ratkaisu Transgender Europe ja ILGA-Europe vs. Tšekki (2018).

useat kansainväliset ihmisoikeuselimet.² Viimeisimpänä Euroopan rasmin ja suvaitsemattomuuden vastainen komissio (ECRI) suositti Suomea ensitilassa poistamaan translakiin sisältyvän lisääntymiskyvyttömyysvaatimuksen.³

Nykyinen translaki edellyttää sukupuolen juridisen vahvistamisen ehtona myös lääketieteellistä selvitystä siitä, että henkilö kuuluu pysyvästi ”vastakkaiseen sukupuoleen” ja elää tämän mukaisessa roolissa. Vaatimus on nöyryyttävä ja stigmatisoiva. Lisäksi pitkä tutkimusjakso loukkaa yksityisyyden suojaa ja altistaa syrjinnälle. Esimerkiksi YK:n CEDAW-komitea on kritisoinut vaatimusta Suomea koskevista päätelmistään.⁴

Sukupuolen juridisen vahvistamisen tulee perustua itsemääräämisoikeuteen eli käytännössä toimia niin, että sukupuolimerkinnän korjaaminen on mahdollista omalla ilmoituksella.⁵ Euroopan neuvoston ministerikomitea on päätöslauselmissaan painottanut, että sukupuolen juridisen vahvistamisen on oltava prosessina nopea, läpinäkyvä ja esteetön.⁶ Se on myös edellyttänyt jäsenvaltioita poistamaan lääketieteelliset selvitykset ja diagnoosit sukupuolen juridisen vahvistamisen edellytyksenä.⁷

2. Sukupuolen juridisen vahvistamisen 18 vuoden ikäraja on luovuttava

Toiseksi pyydämme työryhmää huomioimaan, että translain kokonaisuudistuksen yhteydessä sukupuolen juridisen vahvistamisen ennakkoehtona vaadittu 18 vuoden ikäraja on luovuttava. Nykyisen translain ehdoton täysikäisyysvaatimus voi johtaa siihen, ettei lapsen etua huomioida ihmisoikeusvelvoitteiden ja perustuslain mukaisesti sekä se voi loukata lapsen oikeutta tulla kuulluksi kehitystasonsa mukaisesti.⁸

Nykyinen translaki altistaa trans- ja muunsukupuoliset lapset ja nuoret syrjinnälle. Lain vuoksi he joutuvat elämään mahdollisesti jopa vuosia niin, ettei heidän henkilöllisyydostodistuksensa sukupuolimerkintä vastaa heidän sukupuoli-identiteettiään. Sukupuoli-identiteetin mukaisen sukupuolimerkinnän korjaamisen kieltäminen loukkaa trans- ja muunsukupuolisten lasten ja nuorten oikeutta yksityisyyteen, kun heidän on esitettävä väärän sukupuolimerkinnän sisältävä henkilöllisyydostodistus.⁹

Tarve trans- ja muunsukupuolisiin lapsiin kohdistuvaan syrjintään puuttumiseksi on suuri. Yhteiskunnan syrjivät normit voivat altistaa mielenterveysongelmille. Kouluterveyskyselyn mukaan trans- ja muunsukupuoliset nuoret kokevat muita enemmän syrjivää kiusaamista sekä tuntevat itsensä muita useammin yksinäiseksi.¹⁰ 80 % transnuorista on kokenut häirintää, ja transnuoret kokevat muita nuoria todennäköisemmin väkivaltaa.¹¹

---

² Esimerkiksi YK:n kidutuksen vastainen erityisraporttija, Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutettu ja YK:n naisten syrjinnän poistamista käsittelevä CEDAW-komitea ovat vaatineet lisääntymiskyvyttömyysvaatimuksen poistamista. Myös useat YK:n jäsenvaltiot yhtyivät tähän näkemykseen toukokuussa 2017 YK:n ihmisoikeusneuvoston yleismaailmallisessa määräaikaistarkastelussa (UPR). Naisten pakkosterilisointi on kielletty Istanbulin sopimuksen artiklan 39 nojalla.

³ ECRI(2019)38, para. 101.

⁴ YK:n CEDAW-komitea on Suomea koskevista päätelmistään 2014 (CEDAW/C/FIN/CO/7) suositellut, että Suomi ”muuttaa pikaisesti lakia transseksuaalien sukupuolen vahvistamisesta varmistaakseen, että transsukupuolisten henkilöiden sukupuoli vahvistetaan vaatimatta heitä mukautumaan stereotyyppisiin käsityksiin maskuliinisesta tai feminiinisestä ulkonäöstä tai käyttäytymisestä ja ettei laki edellytä henkilöiden suostumista sterilisaatioon”.

⁵ YK:n SOGI-raporttija on useissa raporteissaan korostanut tarvetta itsemäärittelyyn perustuvasta sukupuolen juridisen vahvistamisen prosessista (A/HRC/35/36, s. 17; A/HRC/38/43, suositus 98; A/HRC/41/45, s. 15; A/73/152).

⁶ CM/Rec(2010)5, para. 21.

⁷ Euroopan neuvoston parlamentaarisen yleiskokouksen päätöslauselma 2048(2015), 6.2.2.

⁸ YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus, artikla 3.1; YK:n lapsen oikeuksien yleissopimus, artikla 12.1; YK:n SOGI-raporttijan raportti A/73/152, para. 35.

⁹ Amnesty State Decides Who I Am -raportti (2014), s. 21-22.

¹⁰ [THL 2019](#).

¹¹ [Alanko 2014](#), 42.

Myös lasten ja nuorten kohdalla sukupuolen juridisen vahvistamisen prosessin tulee perustua itsemääräämisoikeuteen. Alaikäisen sukupuolen juridisen vahvistamisen on perustuttava lapsen edun periaatteeseen sekä lapsen tai nuoren kehitystason ja yksilöllisen tilanteen huomiomiseen. YK:n lapsen oikeuksien komitea on korostanut, että lapsen identiteetin säilyttämisen suoja (artikla 8) kattaa myös lapsen sukupuoli-identiteetin, jota pitää kunnioittaa ja joka on otettava huomioon lapsen etua määritettäessä.¹²

Myös YK:n SOGI-erityisraportoija on korostanut tuoreessa raportissaan, että lasten ulossulkeminen sukupuolen juridisesta vahvistamisesta lisää vainon, hyväksikäytön, väkivallan ja syrjinnän uhkaa.¹³ Valtioiden vastuulla on toimia aktiivisesti trans- ja muunsukupuolisten lasten suojelemiseksi syrjinnältä sekä turvata heidän oikeutensa sukupuoli-identiteettinsä kunnioittamiseen.¹⁴

Sukupuolen juridisen vahvistamisen on oltava nopea, avoin ja läpinäkyvä prosessi myös lapsille ja nuorille. Tällainen käytäntö on jo mahdollista osassa Euroopan maita.¹⁵ Esimerkiksi Maltalla 16-vuotias voi hakea sukupuolimerkinnän muutosta omalla ilmoituksella, ja tätä nuoremman huoltaja voi lähettää hakemuksen. Amnesty korostaa myös, että sukupuolen juridisen vahvistamisen on pidettävä sisällään mekanismit lapsen edun huomioimiseksi, mikäli lapsen ja huoltajan näkemykset ovat ristiriidassa keskenään.

3. Suomen on edistettävä kaikkien sukupuoleltaan moninaisten ihmisten ihmisoikeuksia

Kolmanneksi pyydämme työryhmää huomioimaan, että Suomen on edistettävä myös muita sukupuoleltaan moninaisten ihmisten ihmisoikeuksia.

Jokaisella on oikeus parhaaseen mahdolliseen terveydentilaan.¹⁶ Sukupuoleltaan moninaisten ihmisten asemaa parannettaessa on taattava, että tarvittava psykososiaalinen ja lääketieteellinen hoito on helposti saavutettavaa ja perustuu sukupuoliristiriitaa kokevan tarpeeseen. Oikeus lääketieteelliseen hoitoon ja henkilön omiin tarpeisiin perustuviin muihin palveluihin tulee turvata osana terveystalvveluja.

Suomen henkilötietojärjestelmät mahdollistavat tällä hetkellä ainoastaan sukupuolimerkinnän mies tai nainen. Tämä tekee muunsukupuoliset sukupuoli-identiteetit näkymättömiksi. Tällä hetkellä heidän on mahdotonta korjata juridista sukupuoltaan identiteettiään vastaavaksi. Henkilötietojärjestelmässä onkin oltava myös kolmas sukupuolimerkintä.¹⁷ Lisäksi henkilötunnukset on muutettava sukupuolineutraaliin muotoon.

Suomen tulee turvata myös intersukupuolisten henkilöiden oikeudet. YK:n kidutuksen vastainen komitea ja erityisraportoija ovat kritisoineet intersukupuolisille lapsille tehtyjä leikkaustoimenpiteitä.¹⁸ Leikkaukset ovat useissa tapauksissa ennemminkin kosmeettisia kuin lääketieteellisesti tarpeellisia. Intersukupuolisten lasten hoitokäytäntöjä on muutettava niin, että kosmeettisin perustein tehtävistä kirurgisista toimenpiteistä luovutaan

---

¹² YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti 14 (2013), CRC/C/GC/14, para. 55; YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti 15 (2013), CRC/C/GC/15, para. 8; myös perustuslain 6 §:n mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä, ja heidän tulee saada vaikuttaa itseään koskeviin asioihin kehitystään vastaavasti.

¹³ A/73/152, para. 33-34

¹⁴ YK:n lapsen oikeuksien komitean yleiskommentti 20 (2016), CRC/C/GC/20*, para. 34

¹⁵ Ks. [TGEU 2019](#); [TGEU 2018](#), s. 4-5; [Ihmisoikeuskeskus 2018](#), s. 21-22.

¹⁶ Ks. esim. Euroopan sosiaalinen peruskirja, I osa ja 11 artikla; YK:n yleissopimus taloudellisista, sosiaalisista ja sivistyksellisistä oikeuksista, 12 artikla.

¹⁷ Ks. esim. [Maltan julistus](#) (2013); Amnestyn julkaisu [First, Do No Harm](#) (2017).

¹⁸ CAT/C/DEU/CO/5, para. 20; A/HRC/22/54, para. 77.

välittömästi. Lääketieteellisten toimenpiteiden on perustuttava lapsen etuun ja noudatettava kansainvälisesti hyväksytyjä lääketieteen eettisiä standardeja.

4. Yhteenveto

Lopuksi haluamme korostaa, että Suomen on puututtava kunniahimoisesti ja viipymättä kaikkiin sukupuoleltaan moninaiisiin henkilöihin kohdistuviin ihmisoikeusloukkauksiin.

Hallituksen tekemät sitoumukset esimerkiksi itsemääräämisoikeuteen perustuvasta translaista ovat hyvä askel ihmisoikeusmyönteiseen suuntaan.¹⁹ Translakia uudistettaessa on kuitenkin huomioitava, että itsemääräämisoikeus kuuluu kaikille ja sukupuolen juridisen vahvistamisen ehdottomasta 18 vuoden ikäraajasta luovutaan.

Suomella on itsemääräämisoikeuteen perustuvan translain uudistuksen yhteydessä mahdollisuus seurata mahdollisimman ihmisoikeusmyönteistä kehitystä ja sitoutua kansainvälisen ihmisoikeusnormiston kehitykseen alaikäisten sukupuolen juridisen vahvistamisen osalta.

Sukupuolen juridisen vahvistamisen 18 vuoden ikäraajasta luopuminen voi edistää syrjimättömyyttä, koulumenestystä ja hyvinvointia.²⁰ Esimerkiksi Amnesty tutkimukseen haastatellut nuoret ovat konkreettisesti tuoneet esiin sukupuolen juridisen vahvistamisen merkitystä siinä, että se varmistaisi koulun henkilökunnan kunnioittavan heidän omaa sukupuoltaan ja käytännössä helpottaisi monia arjen toimintoja, esimerkiksi mahdollistaisi oikean wc-tilan käytön.²¹

Sukupuolen juridinen vahvistaminen ei ole pelkästään hallinnollinen toimenpide. Erityisesti lasten ja nuorten kohdalla se on vahva viesti jokaisen lapsen ja nuoren yhteiskunnallisesta hyväksynnästä sekä heidän oikeuksiensa toteutumisesta.

Kunnioitavasti

Niina Laajapuro

Ihmisoikeustyön johtaja

Lisätietoja lausunnosta antaa Pia Puu Oksanen, sukupuoleen ja seksuaalisuuteen perustuvan syrjinnän asiantuntija
/+358 (0)40 833 11 40, pia.oksanen@amnesty.fi

---

¹⁹ [Neuvottelutulos hallitusohjelmasta 3.6.2019](#), 3.3.1, tavoite 3.

²⁰ [TGEU 2016](#), s. 13.

²¹ Amnesty State Decides Who I Am -raportti, s. 28.